

АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПРОПОРЦІЙ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Захаркін Олексій Олександрович

доктор економічних наук, професор
Сумський державний університет (м. Суми, Україна)

ORCID:0000-0001-9317-252X

o.zaharkin@finance.sumdu.edu.ua

Салтикова Ганна Василівна

кандидат економічних наук, доцент

Сумський державний університет (м. Суми, Україна)

ORCID:0000-0002-4614-8313

a.saltykova@finance.sumdu.edu.ua

У статті на основі вивчення теоретичного базису оцінки структури та пропорцій національної економіки та їх впливу на економічне зростання досліджено окремі аспекти процесу відтворення основного капіталу. Проведений аналіз зносу основного капіталу, що виявив наявність найбільшого ступеня зносу у стратегічних галузях національної економіки. Досліджено структуру ВВП України з позицій оцінки можливостей фінансування відтворення капіталу та основні макроекономічні показники інвестиційного процесу. Зроблені висновки стосовно основних напрямків інвестиційної політики, що забезпечить активізацію інвестування в частині відтворення основного капіталу.

Ключові слова: основний капітал, відтворення основного капіталу, інвестиції, ступінь зносу, валове нагромадження

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2020.4.14>

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інвестиційна політика держави як і економічна політика в цілому має ґрунтуватися на фундаментальних дослідженнях національної економіки, вагоме місце в яких належить дослідженню структурних особливостей та пропорцій економіки, які суттєво впливають на ефективність функціонування національної економіки та на її здатність розвиватися та інтегруватися у світову економіку [1]. Збільшення обсягів та оптимізація структури вкладень в основний капітал, що формує матеріальний базис економічного зростання, є основним із найважливіших завдань інвестиційної політики держави [2]. Особливої актуальності з позицій необхідності стимулювання інвестиційної активності набувають дослідження відтворювальної структури національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти фінансування відтворювальних процесів та управління ними знайшли своє відображення в роботах вітчизняних вчених М. Герасимчука, Б. Кваснюка [3], С. Дорогунцова, А. Кулиша, О. Шнитко та багатьох інших. В їх працях висвітлені питання ресурсного забезпечення відтворення основного капіталу, проблематика активізації нагромадження, необхідність стимулювання нагромадження задля збільшення обсягів капітальних вкладень та ефективності національної економіки. Питання вивчення поточного стану відтворювальних процесів, макроекономічних пропорцій, що впливають на них та визначають окремі напрямки державної інвестиційної політики потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження окремих аспектів відтворювальної структури економіки України, виявлення основних проблем та визначення на цій основі раціональних напрямків інвестиційної політики держави.

Вклад основного матеріалу дослідження. Першочерговим завданням економічної політики у довгостроковій перспективі має стати підтримка науково-обґрунтованих

макроекономічних пропорцій і оптимальних параметрів відтворення національної економіки та її ключових підсистем, що є основою для економічного зростання та формування стійких конкурентних переваг на міжнародній арені [4]. Дієвий інструментарій виконання зазначеного завдання в частині відтворення основного капіталу належить державній інвестиційній політиці.

Концептуальне бачення необхідних перетворень, націлених на подолання існуючих диспропорцій вітчизняної економіки, недопущення в майбутньому критичних диспропорцій, подано в роботі [4]. Методологічний базис оцінки структури та пропорцій національної економіки та їх впливу на економічне зростання ґрунтовно висвітлено в працях [1] та [5]. Відтворювальну структуру економіки, погоджуючись із [1], будемо розуміти як розподіл складових частин створеного у країні ВВП залежно від їх функціонального призначення; характеристику співвідношення між виробництвом засобів виробництва і предметів споживання, пропорції між фондом споживання та фондом нагромадження що сукупно може бути представлене у вигляді постійно відновлювального відтворювального циклу, що описує залежності та дозволяє визначити основні фактори розвитку.

У [5] описаний відтворювальний підхід до структурування національної економіки, що розуміється як співвідношення елементів, сторін, підрозділів процесу суспільного відтворення та запропонований перелік елементів та індикаторів відтворювального аналізу. На нашу думку запропонований перелік необхідно доповнити показником зносу основного капіталу в галузях національної економіки який можна трактувати як індикатор власне необхідності структурних зрушень.

На рисунку 1 подано динаміку зносу основного капіталу сукупно по галузях національної економіки.

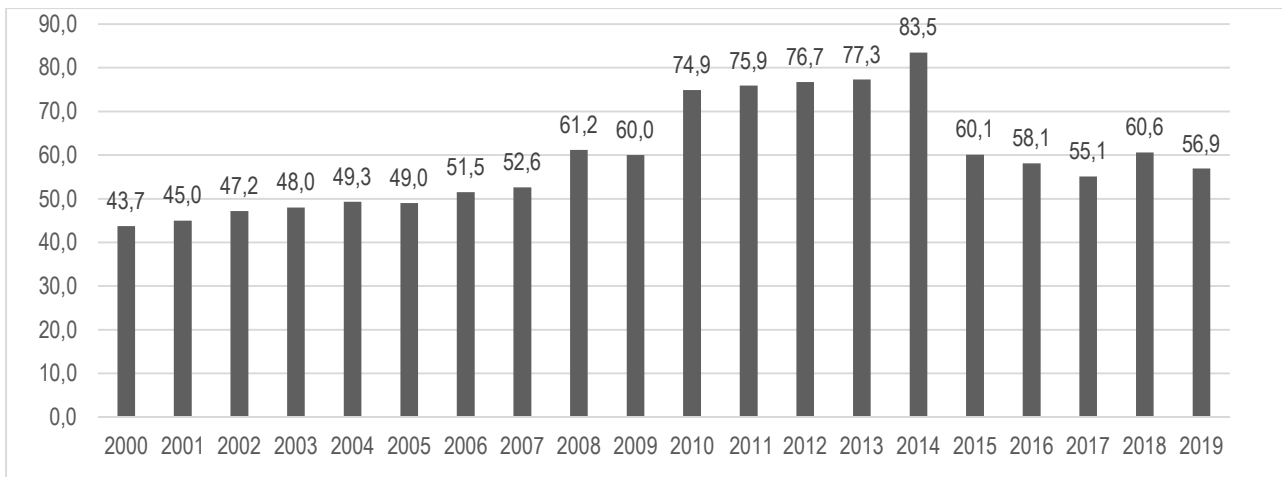

Рисунок 1 – Ступінь зносу основного капіталу за 2000-2019 рр., %

Побудовано на основі [6]

Як бачимо з рисунку 1, показник зносу повільно зростає впродовж 2000-2007 років зі значення 43,7 до 52,6 % тобто в середньому на 1,27% на рік. Значне збільшення – на 8,6% у порівнянні із попереднім періодом мало місце у 2008 році, що став кризовим для всієї світової фінансової системи. Наступне суттєве збільшення – на 6,2% у порівнянні із попереднім періодом сталося у 2014 році, що розпочав масштабну політичну та економічну національну кризу. Цього року загальне значення зносу було найбільшим за весь досліджуваний період. Для з'ясування причин такого явища, а також причин різкого зменшення зносу у 2015-2019 роках звернемося до даних таблиці 1 та їх графічному представленню – рисунку 2.

Ступінь зносу є показником-дестимулятором, тобто його зниження має оцінюватися позитивно. Але принциповим є питання за рахунок чого відбулося зниження. Нормальною є ситуація, коли зменшення зносу відбувається за рахунок збільшення первісної вартості, тобто нарощення обсягів капіталовкладень. Але за даними таблиці 1 ми бачимо, що у 2015 році відбулося стрімке падіння первісної (переоціненої) вартості фондів – на 6110,76 млрд.грн. або на 44,4 %.

Оскільки залишкова вартість за період 2013-2018рр. (особливо 2015-2018рр.) змінювалася незначними темпами, динаміка зносу у відсотковому виразі майже збігається із динамікою початкової вартості (рисунок 2)

Таблиця 1 – Співвідношення первісної та залишкової вартості фондів та показників зносу на макрорівні за період 2013-2019рр.

	У фактичних цінах на кінець року, млн. грн		Ступінь зносу, у %	Знос, млн.грн.
	первісна (переоцінена) вартість	залишкова вартість		
2013	10401324	2356962	77,3	8044362
2014	13752117	2274922	83,5	11477195
2015	7641357	3047839	60,1	4593518
2016	8177408	3428908	58,1	4748500
2017	7733905	3475242	55,1	4258663
2018	9610000	3783494	60,6	5826506
2019	8887393	4763905	56,9	4123483

Побудовано на основі [6]

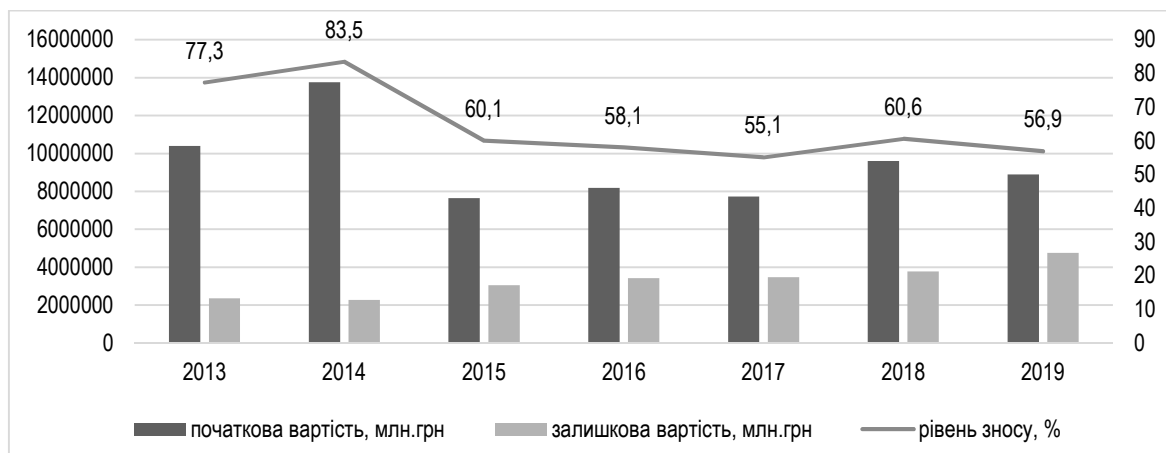

Рисунок 2 – Співвідношення первісної та залишкової вартості фондів та показника їх зносу за період 2013-2019рр.

Побудовано на основі [6]

Таке обвальне падіння початкової вартості пояснюється на нашу думку навіть не початком економічної кризи, оскільки основний капітал (його первісна вартість) малочутливий до таких процесів. Відповідь полягає у тому, що у 2014 році був анексований Крим та окуповані значні частини Донецької та Луганської областей, та дані по їх фондах перестали враховуватися у національній статистиці. Отже дані по вартості фондів та їх зносу за період 2014-2019рр. є непорівнюваними із аналогічними даними за більш ранні періоди.

Останнє, на що хотілось би звернути увагу при дослідженні зносу фондів як маркеру необхідності активізації інвестування на макrorівні – показники зносу дуже відрізняються в галузевому розрізі. На малюнку 3 представлена інформація щодо рівня зносу у обраних галузях – найбільш важливих для національної економіки з позицій внеску у формування ВВП та стратегічних (інфраструктурних).

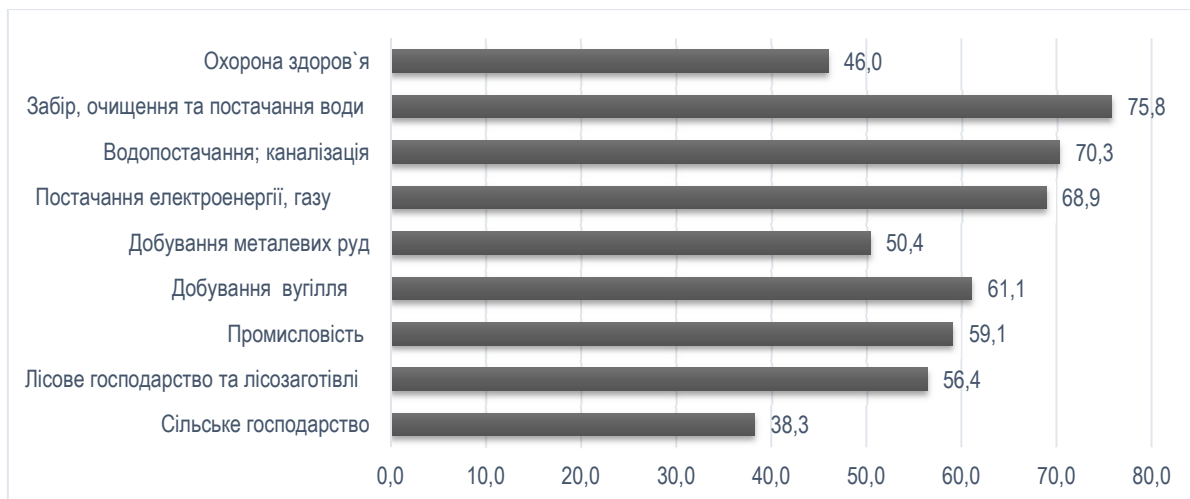

Рисунок 3 – Ступінь зносу фондів у обраних галузях за 2019р.

Побудовано на основі [6]

Найнижчий серед обраних галузей ступінь зносу спостерігається в сільському господарстві (також включені показники лісового та рибного господарств). Така ситуація оцінюється нами позитивно, а пояснюється, скоріш за все високою питомою вагою приватного капіталу в цій галузі. Аналогічне припущення можна зробити стосовно галузі охорони здоров'я.

Найвищі показники зносу мають місце у найбільш стратегічно значущих галузях – водопостачання та постачання електрики та газу. Цей небезпечний факт має обов'язково знайти своє відображення у державній інвестиційній політиці шляхом розробки системи заходів для оновлення основного капіталу цих галузей.

В цілому погоджуючись із переліком елементів та індикаторів відтворювального аналізу, запропонованим у [5], найбільш інформативним з точки зору пошуку шляхів вдосконалення інвестиційної політики вважаємо групу індикаторів, що базуються на співвідношенні валового нагромадження та ВВП.

Принциповим в контексті нашого дослідження є питання не лише динаміки ВВП як індикатора економічного зростання, а й питання структури ВВП, а саме – виокремлення валового нагромадження, що, як зазначалося вище, є матеріальною основою економічного зростання.

Основні структурні співвідношення можна побачити у таблиці 2 та на рисунку 4.

Як бачимо з даних таблиці 2 в абсолютному вимірі валове нагромадження майже щороку зростало впродовж аналізованого періоду. Виключенням є 2013 рік, коли показник зменшився на 28861 млн.грн. або на 11,2%. Зменшення у 2014 у порівнянні із 2013 було малозначущим – 3,3%.

В даному випадку більш інформативним є не абсолютний показник, а показник структури. На рисунку 4 ламана крива показує динаміку зміни питомої ваги валового нагромадження в загальній структурі ВВП. Зростання мало місце лише у період 2014-2016 рр., коли аналізований показник зріс з 14,1 до 21,5%. У всі інші роки аналізованого періоду питома вага нагромадження у ВВП знижувалася і у 2019 сягнула 12,6% - найнижчого значення за аналізований період.

Таблиця 2 – Структура валового внутрішнього продукту України за кінцевим споживанням з 2012 по 2019 рр. (млн. грн)

	ВВП номінальний	Споживчі витрати		Валове нагромадження		Експорт товарів та послуг		Імпорт товарів та послуг	
			% ВВП		% ВВП		% ВВП		% ВВП
2012	1408889	1269601	90.1	257335	18.3	717347	50.9	-835394	-59.3
2013	1454931	1350220	92.8	228474	15.7	681899	46.9	-805662	-55.4
2014	1566728	1409772	90.0	220968	14.1	770121	49.2	-834133	-53.2
2015	1979458	1715636	86.7	303297	15.3	1044541	52.8	-1084016	-54.8
2016	2383182	2018854	84.7	512830	21.5	1174625	49.3	-1323127	-55.5
2017	2982920	2552525	85.6	618914	20.7	1430230	47.9	-1618749	-54.3
2018	3558706	3196756	89.8	667953	18.8	1608890	45.2	-1914893	-53.8
2019	3974564	3785133	95.2	500614	12.6	1636416	41.2	-1947599	-49.0

Розраховано за даними [6,7]

Падіння питомої ваги нагромадження у структурі ВВП вважаємо тенденцією негативною з позицій оцінки можливостей фінансування відтворювальних процесів і, як наслідок, стимулювання економічного зростання.

Проте, зважаючи на відомі аспекти сучасного етапу розвитку світової економіки, перш за все – посилення глобалізації фінансових ринків, зв'язок між нагромадженням та інвестиціями перестає бути очевидним. На сучасному етапі розвитку фінансової сфери спостерігається розрив між інвести-

ціями та заощадженнями на національному рівні. Інвестування в національну економіку вже давно не обмежується національним обсягом заощаджень, оскільки інвестиції однієї країни можуть фінансуватися заощадженнями іншої. Теоретично, така сучасна тенденція має бути оцінена позитивно, адже збільшуються можливості національного інвестування. Однак з іншого кута зору, такого роду явища створюють додаткову конкуренцію на національному фінансовому ринку, що не завжди на користь вітчизняних підприємств.

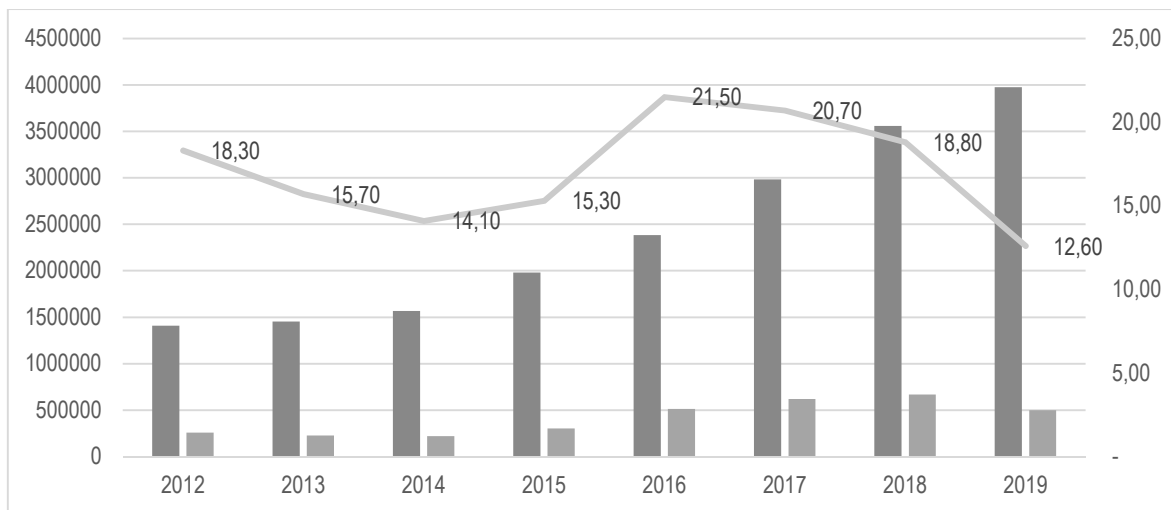

Рисунок 4 – Валове нагромадження в структурі ВВП, млн.грн/%

Побудовано за даними [6,7]

Таким чином, першочерговим завданням стає забезпечення високої інвестиційної привабливості національних підприємств та економіки взагалі, а проблеми обмеженості та недостатності національних баз заощадження та нагромадження втрачають свою гостроту.

Наступним кроком дослідження є аналіз поточного стану інвестування в Україні. Сукупний обсяг інвестування в основний капітал в країні – важливий макроекономічний показник, але в чистому вигляді він малоінформативний, оскільки має місце суттєва його залежність від масштабу економіки. Масштаб економіки традиційно описується показником

ВВП. Отже формується синтетичний показник – норма інвестицій – який показує частку інвестицій в основний капітал у структурі ВВП.

Як бачимо з таблиці 3 норма інвестицій не має чіткого тренду за аналізований період. Падіння на 2,23% мало місце ще у передкризові роки, у 2014 році відбулося зниження ще на 3,17% у порівнянні із попереднім періодом. Найнижчого свого значення показник норми інвестицій сягнув у 2015 році – 13,8%. В наступні роки спостерігається незначне зростання; показник демонструє майже стабільне значення в інтервалі 15-16%.

Таблиця 3 – Основні макроекономічні показники національного інвестування

Роки	Інвестиції в основний капітал (млн. грн)	ВВП (млн. грн)	Валове нагромадження		Норма валових інвестицій в основний капітал (%)
			(млн. грн)	% ВВП	
2012	273256	1408889	257335	18,3	19,40
2013	249873,4	1454931	228474	15,7	17,17
2014	219419,9	1566728	220968	14,1	14,00
2015	273116,4	1979458	303297	15,3	13,80
2016	359216,1	2383182	512830	21,5	15,07
2017	448461,5	2982920	618914	20,7	15,03
2018	578726,4	3558706	667953	18,8	16,26
2019	623978,9	3974564	500614	12,6	15,70

Побудовано і розраховано на основі [6]

На нашу думку інформативним є співвідношення між нормою інвестицій та валовим нагромадженням в структурі ВВП. Нагромадження є джерелом фінансування капітальних

вкладень, отже співвідношення цих показників, на наш погляд, описують ефективність функціонування національного інвестиційного ринку в частині фінансування капітальних інвестицій.

Рисунок 5 – Співвідношення між валовим нагромадженням (у % до ВВП) та нормою інвестицій за 2012-2019 рр. Побудовано на основі [6]

Як бачимо з рисунку 5 описане співвідношення чіткого тренду не має. На нашу думку більш сприятливим з точки зору стимуляції економічного зростання є співвідношення, коли норма інвестицій перевищує валове нагромадження у % до ВВП. Таку ситуацію ми трактуємо таким чином: фонд нагромадження ефективно використовується, тобто повністю перетворюється на капітальні інвестиції, плюс до процесу інвестування залучаються додаткові ресурси. Описувана ситуація мала місце у передкризові 2012-2013 роки (але розрив складав 1-2%) та у 2019 році, але, на жаль, за рахунок значного зниження нагромадження. У 2016-2018 роках мало місце значне перевищення нагромадження у % до ВВП над нормою інвестицій – на 2,5-5%. Таку ситуацію ми трактуємо негативно, оскільки нагромадження використовувалось неефективно, не в повному обсязі перетворюючись на інвестиції.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що першочерговим завданням сучасної ефективної інвестиційної політики має бути створення цілісної, послідовної системи оновлення виробничого капіталу галузей національної економіки, особливо галузей стратегіч-

них, в яких ступінь зносу сягає 75%. Поточна ситуація вимагає довгострокової державної стратегії підвищення техніко-технологічного рівня діючих виробництв та створення нових виробничих потужностей. Іншим принциповим завданням є створення таких макроекономічних умов, що дозволяли б максимально ефективно перетворювати заощадження населення та виробниче нагромадження підприємств на інвестиції в основний капітал, що потребує в тому числі і інституційних перетворень.

Державна інвестиційна політика повинна бути спрямована на активізацію підприємництва, імплементацію інновацій з метою збільшення інвестиційного потенціалу країни, раціональне використання якого забезпечить економічне зростання, дотримуючись принципів сталого розвитку в розумінні врахування соціальних, економічних і екологічних аспектів суспільних процесів [8].

Держава має на науково-обґрунтованих засадах послідовно проводити політику підтримки та стимулювання відтворювальних процесів, причому не лише в частині відтворення виробничого потенціалу а і в інших ключових економічних підсистемах.

Список використаної літератури:

1. Карінцева О.І., Харченко М.О., Панченко А.А. Теоретичні підходи до визначення поняття "структура національної економіки". *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2017. №3. С. 103-111.
2. Васюник Т.І. Аналіз інвестиційного забезпечення відтворення основного капіталу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. Вип.22. Ч.1 С. 46-49.
3. Національні заощадження та економічне зростання / за ред. М.В. Кваснюка. Київ : Леся, 2000. 324 с.
4. Горбачук В. М., Кулик В. В. Підтримка макроекономічних пропорцій відтворення як актуальне завдання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 9. С. 87-94.
5. Ходжаян А. Методичні підходи до оцінювання макроекономічних структурних трансформацій. *Економічний простір*. 2018. Вип.138. С. 89-107.
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>.
8. О. Цанько. Принципи сталого розвитку і проблеми формування державної інвестиційної політики. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4 (53). Ч. 2. С. 189-196.

Zakharkin A.A., Dr, Professor, Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Saltykova H.V., PhD, Associate Professor, Sumy State University (Sumy, Ukraine)

Analysis of macroeconomics proportions of reproductive process in the systems of effective state investment policy

In the article, based on the study of the theoretical basis for assessing the structure and proportions of the national economy and their impact on economic growth, some aspects of the process of reproduction of fixed capital were examined. The analysis of fixed capital depreciation was carried out, which revealed the presence of the highest degree of depreciation in strategic sectors of the

national economy. The structure of Ukraine's GDP from the standpoint of assessing the possibilities of financing the reproduction of capital and the main macroeconomic indicators of the investment process are studied. Conclusions regarding the main directions of investment policy, which will ensure the intensification of investment in terms of reproduction of fixed capital were made.

Key words: *fixed capital, reproduction of fixed capital, investment, degree of depreciation, gross accumulation*

Дата надходження до редакції: 27.11.2020 р.